

УДК 338.45:621:005.52(477.64)

АНАЛІЗ СТАНУ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Худолей Л.В., аспірант

*Запорізький національний університет
Україна, 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66*

lina_kozobash@ukr.net

У розвинених країнах машинобудування належить до найважливіших галузей промисловості. Розвиток машинобудування – основа науково-технічного прогресу в усіх галузях народного господарства. Розвиток галузі забезпечує конкурентоздатність товарів на ринку, що підвищує рівень економічного розвитку держави. Ця галузь впливає на продуктивність усієї сфери економіки країни, є так званим локомотивом успішної діяльності, що відіграє вирішальну роль у створенні матеріально-технічної бази господарства. Промисловий потенціал держави, її конкурентоспроможність на зовнішніх ринках, рівень соціального розвитку, науково-технічний прогрес, продуктивність праці людей зокрема, зниження матеріаломісткості, якість кінцевого продукту, збереження енергетичних ресурсів залежать від розвитку машинобудування. Воно забезпечує комплексну механізацію та автоматизацію виробництва для різних галузей народного господарства. Вочевидь забезпечення розвитку машинобудування є необхідною передумовою формування потенціалу розвитку країни. Ефективна діяльність підприємств машинобудівної галузі в умовах кризи полягає передусім у здатності підприємства своєчасно та конструктивно реагувати на зміни, що загрожують його нормальному функціонуванню, намагатися переналадити свій внутрішній економічний механізм так, щоб забезпечити ефективну діяльність навіть в умовах кризи. У статті проведено аналіз сучасного стану і тенденції розвитку підприємств машинобудування України за 2003-2016 роки. Розглянуто основні показники діяльності машинобудівної галузі, а саме: індекси промислової продукції, обсяг реалізованої продукції, рентабельність операційної діяльності підприємств. За результатами проведеного дослідження встановлено ряд основних проблем у діяльності підприємств машинобудівної галузі. Для вирішення виявлених проблем автором запропоновано ряд заходів.

Ключові слова: аналіз, машинобудівна галузь, підприємство, обсяг реалізації, показники діяльності.

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ: ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ

Худолей Л.В., аспирант

*Запорожский национальный университет
Украина, 69600, г. Запорожье, ул. Жуковского, 66*

В развитых странах машиностроение относится к числу важнейших отраслей промышленности. Развитие машиностроения – основа научно-технического прогресса во всех отраслях народного хозяйства. Развитие отрасли обеспечивает конкурентоспособность товаров на рынке, что повышает уровень экономического развития государства. Эта отрасль влияет на производительность всей сферы экономики страны, является так называемым локомотивом успешной деятельности, играет решающую роль в создании материально-технической базы хозяйства. Промышленный потенциал государства, его конкурентоспособность на внешних рынках, уровень социального развития, научно-технический прогресс, производительность труда людей в частности, снижение материалоемкости, качество конечного продукта, сохранение энергетических ресурсов зависят от развития машиностроения. Оно обеспечивает комплексную механизацию и автоматизацию производства для различных отраслей народного хозяйства. Очевидно, обеспечение развития машиностроения является необходимым условием формирования потенциала развития страны. Эффективная деятельность предприятий машиностроительной отрасли в условиях кризиса заключается, прежде всего, в способности предприятия своевременно и конструктивно реагировать на угрозы его нормальному функционированию, пытаться перенастроить свой внутренний экономический механизм так, чтобы обеспечить эффективную деятельность даже в условиях кризиса. В статье проведен анализ современного состояния и тенденции развития предприятий машиностроения Украины. Рассмотрены основные показатели деятельности машиностроительной отрасли, а именно: индексы промышленной продукции, объем реализованной продукции, рентабельность операционной деятельности предприятий. По результатам проведенного исследования установлен ряд основных проблем в деятельности предприятий машиностроительной отрасли. Для решения выявленных проблем автором предложен ряд мероприятий.

Ключевые слова: анализ, машиностроительная отрасль, предприятие, объем реализации, показатели деятельности.

ANALYSIS OF THE STATE OF MACHINE-BUILDING INDUSTRY OF UKRAINE: MAIN PROBLEMS OF DEVELOPMENT

Khudoley L.V., postgraduate

Zaporizhzhia National University

Ukraine, 69000, Zaporizhzhia, Zhukovsky str., 66

In developed countries, mechanical engineering belongs to the most important industries. The development of mechanical engineering is the basis of scientific and technological progress in all branches of the national economy. The development of the industry provides the competitiveness of goods in the market, which increases the level of economic development of the state. This branch affects the productivity of the entire economy of the country, is the so-called locomotive of successful activity, which plays a decisive role in creating the material and technical base of the economy. The industrial potential of the state, its competitiveness in foreign markets, the level of social development, scientific and technological progress, the productivity of people in particular, the reduction of material resources, the quality of the final product, the conservation of energy resources depend on the development of mechanical engineering. It provides comprehensive mechanization and automation of production for various sectors of the national economy. Obviously, ensuring the development of mechanical engineering is a prerequisite for building the country's development potential. Effective activity of the enterprises of the machine-building industry in the conditions of a crisis is, first of all, the ability of the enterprise to timely and constructively react to changes that threaten its normal functioning, to try to re-adjust its internal economic mechanism in order to ensure its effective operation even in the conditions of a crisis. The article analyzes the current state and trends of the enterprises of mechanical engineering of Ukraine. The main indicators of activity of the machine-building industry are considered, namely: indices of industrial products, Volume of sold products, profitability of operational activity of enterprises. According to the results of the research, a number of major problems were identified in the activities of the enterprises of the machine-building industry. To solve the problems identified, the author proposed a series of measures.

Key words: analysis, machine-building industry, enterprise, Volume of sales, performance indicators.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Структура економіки України склалася таким чином, що машинобудівний комплекс є основою розвитку промисловості та зумовлює рівень забезпеченості національної безпеки. Машинобудування є системоутворювальною галуззю вітчизняної економіки, оскільки визначає рівень виробничого потенціалу країни, обороноздатність держави, а також стійкість функціонування всіх галузей промисловості і є фундаментом для зростання економіки України. Для подальшого інтенсивного розвитку всієї вітчизняної промисловості необхідно забезпечити стабільний розвиток машинобудівного комплексу України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вагомих наукових досліджень останніх років щодо машинобудівної промисловості можна назвати праці Б.В. Афанасьєва [1], Т. Васишина [3], М.І. Дзюби [4], Т.А. Кальної [5], Н.А. Сирочука [9].

Серед науковців, що вивчали перспективи та проблеми вітчизняного машинобудівного комплексу, слід вказати: Н.Ф. Васильєву [2], Н.П. Карачину [6], І.В. Троц [11], М.А. Юдіна [12].

Проте багато питань є досі не вирішеними, тому стан машинобудівної промисловості потребує постійного моніторингу та аналізу для пошуку нових шляхів подолання її проблем для забезпечення подальшого розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ

Дослідити сучасний стан машинобудівного комплексу України. Визначити роль та місце машинобудування в економіці країни. Виявити основні проблеми та визначити перспективи розвитку цієї галузі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Провідну роль у забезпеченні економічного зростання та розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання відіграє промисловість. Промислове виробництво України не тільки є

підтримкою процесів сталого розвитку, але й істотною базою оподаткування, яка дає змогу підтримувати соціальні витрати державного бюджету. Найбільшу питому вагу у вітчизняній промисловості має машинобудування. Воно є фундаментом економічного потенціалу країни, від рівня ефективності діяльності підприємств цієї галузі залежить стан соціально-економічного розвитку України.

Сьогодні багатогалузевий машинобудівний комплекс – потужний сектор промисловості України, який об'єднує понад 11 тис. підприємств. Загалом до сфери діяльності комплексу відносяться 23 підгалузі машинобудування, до сфери діяльності яких належать 345 промислових підприємств та 63 науково-дослідні організації із загальною кількістю працівників понад 233 тис. осіб [4].

Частка машинобудівної галузі в українській промисловості перевищує 11%, а його частка у ВВП країни складає близько 12%. У машинобудуванні зосереджена понад 15% вартості основних засобів, майже 6% оборотних активів вітчизняної промисловості та більше 22% загальної кількості найнятих робітників.

Аналізуючи машинобудівну промисловість на основі статистичних даних за 2003-2016 роки Державної служби статистики України [8], розглянемо основні фінансові показники діяльності машинобудівних підприємств.

Основними показниками, які характеризують машинобудівну галузь, є індекс промислової продукції та обсяг реалізованої продукції. Слід розглянути динаміку індексів продукції машинобудування та промисловості (рис. 1).

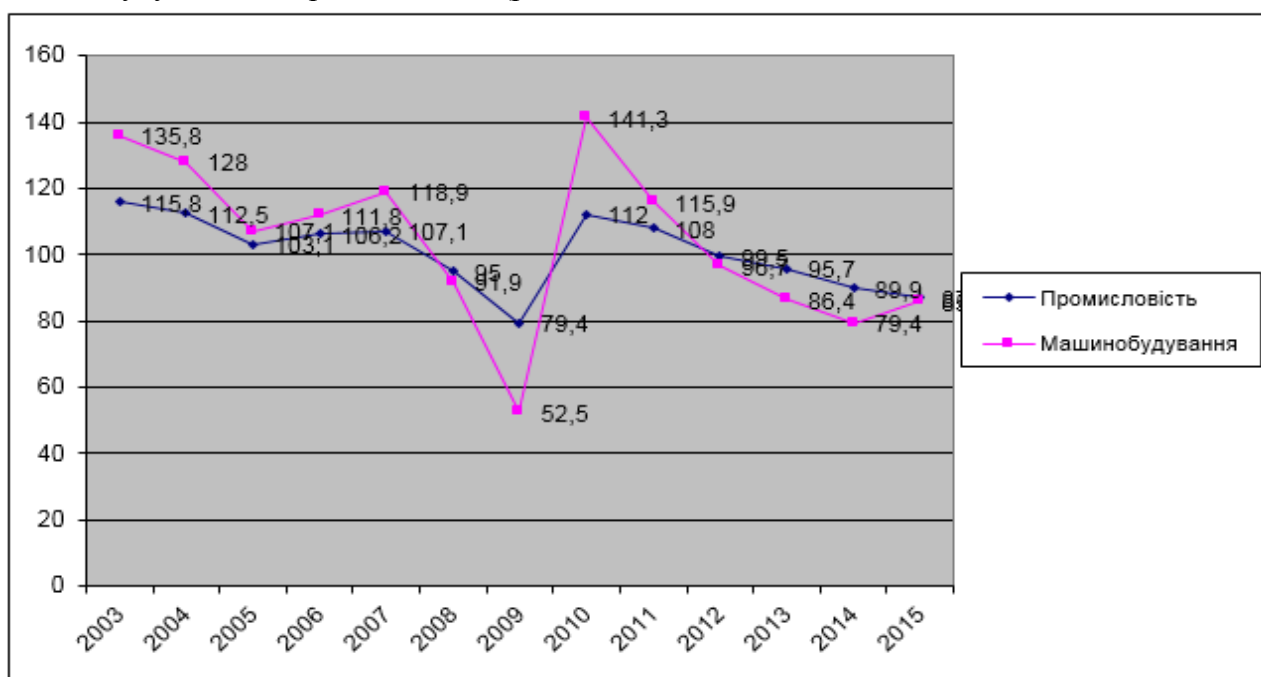

Рис. 1. Індекси промислової продукції України за 2003-2015 рр. [8].

На рис. 1 видно, що індекси продукції машинобудування з 2003 до 2008 рр. перевищують загальні індекси промисловості, а це свідчить про більш високі темпи зростання вітчизняної галузі машинобудування, ніж промисловості взагалі. Починаючи з 2009 р., спостерігається різке зниження індексів продукції машинобудування, що зумовлено економічною кризою у 2008 р. Економічна криза та складна політична ситуація в країні негативно вплинули на подальший розвиток досліджуваної галузі так, що станом на 2015 р. індекс продукції машинобудування був нижчим, ніж загальний на промисловості. Мінімальне значення індексу промислової продукції машинобудування спостерігається у 2009 р. – 52,5 %, а в промисловості – 79,4 %, тобто зменшення обсягів виробництва й реалізації продукції в машинобудуванні було майже вдвічі більшим, ніж у промисловості.

Наступним важливим економічним показником, що характеризує стан машинобудування, є обсяг реалізації продукції машинобудування, динаміка якого за 2003-2015 рр. наведена на рис. 2.

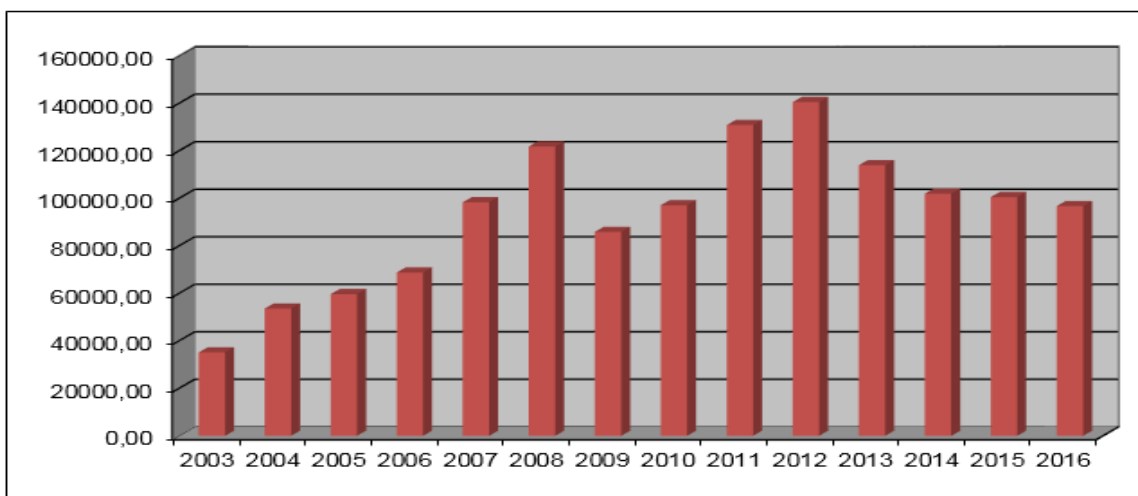

Рис. 2. Обсяг реалізованої продукції машинобудування України у 2003-2016 роках, млн. грн. [8]

Побудований графік на рис. 2 свідчить про постійне зростання обсягів реалізованої машинобудівної продукції за період з 2001- 2008 рр. та 2010-2012 рр. Спад спостерігається у 2009 р. та 2013-2016 рр. Це зумовлено загальними кризовими явищами, які відбувалися у світовій та вітчизняній економіці.

Таблиця 1 – Показники динаміки обсягу реалізованої продукції машинобудування України у 2003-2016 рр., млн. грн.

Роки	Обсяг реалізованої машинобудівної продукції, млн. грн.	Абсолютний приріст		Темп росту, %		Темп приросту, %	
		базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий
2003	35133,10	-	-	100,00	100,00	-	-
2004	53569,30	18436,20	18436,20	152,48	152,48	52,48	52,48
2005	59668,10	24535,00	6098,80	169,83	111,38	69,83	11,38
2006	68730,60	33597,50	9062,50	195,63	115,19	95,63	15,19
2007	98339,90	63206,80	29609,30	279,91	143,08	179,91	43,08
2008	121780,40	86647,30	23440,50	346,63	123,84	246,63	23,84
2009	85833,00	50699,90	-35947,40	244,31	70,48	144,31	-29,52
2010	97056,90	61923,80	11223,90	276,25	113,08	176,25	13,08
2011	130847,90	95714,80	33791,00	372,43	134,82	272,43	34,82
2012	140539,30	105406,20	9691,40	400,02	107,41	300,02	7,41
2013	113926,60	78793,50	-26612,70	324,27	81,06	224,27	-18,94
2014	101924,70	66791,60	-12001,90	290,11	89,47	190,11	-10,53
2015	100489,60	65356,50	-1435,10	286,02	91,98	186,02	-8,02
2016	96735,10	64602,00	-3754,50	275,34	96,26	175,34	-3,74

Розраховані дані в таблиці свідчать про те, що з 2003 року обсяг реалізованої продукції машинобудування України за одинадцять років збільшився у 3 рази – це видно за базисним темпом зростання. Після світової економічної кризи 2008 року обсяг реалізованої продукції машинобудування 2009 року скоротився майже на 30% порівняно з 2008 роком. В останні роки теж спостерігається спад обсягів машинобудівної продукції, що пов'язано з повільним розвитком інноваційних технологій у галузі та поганою підтримкою машинобудівних підприємств з боку держави.

Надзвичайно важливим для аналізу є показник рентабельності операційної діяльності промислових підприємств та підприємств машинобудування, динаміка якої наведена на рис. 3.

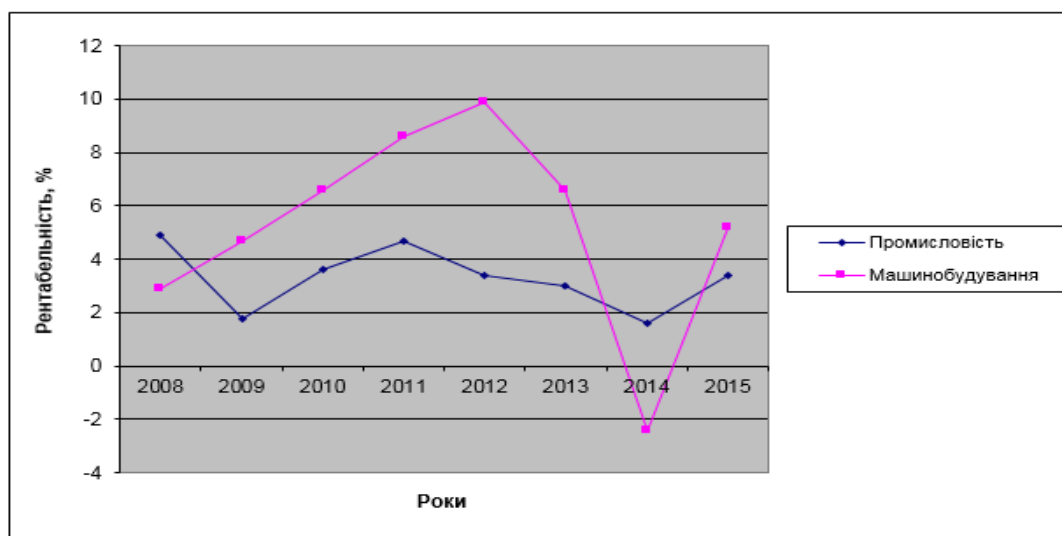

Рис. 3. Рентабельність операційної діяльності підприємств [8]

Як видно із періоду, який досліджується, рентабельність операційної діяльності підприємств машинобудування має хаотичну динаміку й змінюється з 2,4% до 9,9%. Найменша рентабельність промислових підприємств і машинобудування була у 2009 та 2014 роках. Слід також зазначити, що підприємства промисловості й підприємства машинобудування мають схожі тенденції зміни показника рентабельності операційної діяльності (спади і підвищення показника проходять приблизно в одні часові інтервали).

Проаналізувавши наукові дослідження в галузі машинобудування, робимо висновки, що проблеми, які характеризують сучасний стан машинобудівної галузі України, можна згрупувати в 5 груп:

– проблеми територіальної доцільності розміщення:

- 1) розміщення машинобудівної галузі на території України характеризується нерівномірністю і недостатньо ефективною територіальною структурою виробництва;
- 2) відсутність міжгалузевої збалансованості виробництва на основі закінченого технологічного циклу;
- 3) структура машинобудування характеризується переважанням металомістких і недостатнім розвитком наукомістких галузей;
- 4) вузьковідомчий підхід до забезпечення заводів матеріалами і сировиною ускладнює кооперативні зв'язки, підвищує вартість перевезень напівфабрикатів і комплектуючих виробів, загострює проблему нестачі залізничних вагонів [7].

– проблеми внутрішнього ринку:

- 1) неконкурентоспроможність вітчизняної техніки порівняно з імпортними аналогами;
- 2) нерозвиненість інфраструктури внутрішнього ринку;
- 3) недостатній рівень завантаження виробничих потужностей підприємств різних галузей, а також надмірність існуючих виробничих потужностей з огляду на реальні потреби внутрішнього й зовнішнього ринку;
- 4) обмежений внутрішній попит на українську інноваційну машинобудівну продукцію;

- 5) залежність вітчизняних підприємств від постачань вузлів, деталей та комплектуючих виробів з інших країн, насамперед з країн СНД;
 - 6) незначний обсяг участі вітчизняних машинобудівних підприємств у міжнародних проектах;
 - 7) слабка диверсифікованість ринків збуту української машинобудівної продукції [5];
- проблеми фінансового забезпечення:
- 1) недостатній рівень платоспроможності та рентабельності підприємств машинобудівної галузі;
 - 2) недостатність обігових коштів;
 - 3) недосконалість механізму середньо- та довгострокового кредитування;
 - 4) відсутність фінансових механізмів та інструментів, які створюють зацікавленість в інноваціях, а також стимулюють НДКР [9].
- проблеми інноваційного забезпечення:
- 1) низький рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств;
 - 2) застарілість основних засобів на підприємствах, що негативно впливає на конкурентоспроможність, якість та собівартість машинобудівної продукції [11];
- проблеми кадрового забезпечення:
- 1) значний відплив кваліфікованих інженерних і робітничих кадрів; 2) недоліки в системі підготовки та перепідготовки кадрів для машинобудівної галузі.
- проблеми державного регулювання:
- 1) неефективна політика держави щодо діяльності монополістів і посередників, що призводить до підвищення вартості матеріалів, енергоресурсів;
 - 2) відсутність інвестиційно привабливого законодавства, дієвих гарантій для інвесторів [10].

ВИСНОВКИ

Машинобудівна промисловість України зараз перебуває в складному фінансовому становищі. Відсутність належної державної підтримки галузі, налагоджених внутрішніх ринків збуту, інвестицій в основний капітал машинобудівних підприємств, низькі темпи розроблення, освоєння і випуску нової продукції є причинами щорічного зростання частки збиткових підприємств з кожним роком.

Ефективне функціонування машинобудівних підприємств у сучасних умовах господарювання можливе за умови спроможності підприємства своєчасно реагувати на руйнівні зміни, переналагоджувати внутрішній економічний механізм відповідно до мінливих умов господарювання, оскільки саме від внутрішньої діяльності залежать результативні показники роботи підприємства. Без організаційної та фінансової реструктуризації, продуманої стратегії розвитку й професійного управління стабілізація та зростання обсягів випуску продукції машинобудівної галузі неможливі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєв Б.В. Економіка підприємств машинобудування України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*, 2014. Вип. 8. Ч. 7. С. 71–74.
2. Васильєва Н.Ф., Кавура В.Л. Машинобудування як матеріально-технічна основа неоіндустріальної економіки України. *Економіка промисловості*. 2014. № 4 (68). С. 88–96.

3. Василюшин Т. Аналіз сучасного стану машинобудівної промисловості України та визначення основних проблем її розвитку. *Галицький економічний вісник*, 2013. № 4(43). С. 10–20.
4. Дзюба М.І. Аналіз стану машинобудівних підприємств України на зовнішніх та внутрішніх ринках. URL : <http://www.mev-hnu.at.ua> (дата звернення: 19.02.2018).
5. Кальна Т.А. Конкурентоспроможність продукції машинобудівного комплексу України в експортно-імпорتنих операціях. *Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка»*, 2016. Т. 25. № 1. С. 29–36.
6. Карачина Н.П. Машинобудування України: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку за умов економічної кризи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 2009. № 6. С. 64–70.
7. Коротаєва Ю. Перспективи та проблеми машинобудування. URL : Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/ejournals/Sepid/2012_1/12kyvtpm.pdf (дата звернення: 19.02.2018).
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.02.2018).
9. Петришин Н. Система стратегічних показників діяльності машинобудівних підприємств. *Регіональна економіка*. 2012. № 4. С. 173–184.
10. Сирочук Н.А. Машинобудування України : стан, проблеми, перспективи в умовах виходу із фінансово-економічної кризи. *Вісник Хмельницького національного університету*, 2011. № 3. С. 213–217.
11. Троць І.В. Сучасний стан діяльності та перспективи розвитку підприємств машинобудування України. *Вісник Луцького національного технічного університету*, 2012. Вип. 9 (34). Ч. 2. С. 523–529.
12. Юдін М.А. Українське машинобудування: основні тенденції та пріоритетні напрями розвитку. *Бізнес-Інформ*, 2012. № 2. С. 111–115. URL : http://business-inform.net/pdf/2012/2_0/111_115.pdf (дата звернення: 19.02.2018).

REFERENCES

1. Afanasyev, B.V. (2014), “Economics of the enterprises of machine building of Ukraine: the current state and prospects of development”. *Naukovyi visnik Khersonskogo derzhavnogo universitetu*. Issue 8. Part 7. pp. 71–74.
2. Vasilieva, N.F. and Kavura, V.L. (2014), “Machine-building as the material and technical basis of the neo-industrial economy of Ukraine”. *Ekonomika promyslovosti*. no. 4 (68). pp. 88–96.
3. Vasilishin, T. (2013), “Analysis of the current state of the machine-building industry in Ukraine and identification of the main problems of its development”. *Halyskiy ekonomichnyi visnyk* . no. 4 (43). pp. 10–20.
4. Dziuba, M.I. “Analysis of the state of machine-building enterprises of Ukraine on the external and internal markets”. [Online], available at: <http://www.mev-hnu.at.ua> (application date: 19.02.2018).
5. Kalyna, T.A. (2016), “Competitiveness of the products of the machine-building complex of Ukraine in export-import operations”. *Vydavnycho poligrafichnyi tsenter Ternopilskoho natsionalnogo ekonomichnoho universitetu “Ekonomichna nauka”*, Vol. 25. no. 1. pp. 29–36.
6. Karachina, N.P. (2009), “Machine-building of Ukraine: the current state, trends and prospects of development in the conditions of the economic crisis”. *Visnyk natsionalnoho universitetu “Lvivska politekhnikha*. no. 6. pp.64–70.
7. Korotaeva, Yu. (2012), “Perspectives and problems of mechanical engineering”. [Online], available at: Access mode: http://www.nbu.gov.ua/ejournals / Sepid / 2012_1 / 12kyvtpm.pdf (application date: 02.19.2018).
8. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. [Online], available at: <http://ukrstat.gov.ua/> (application date: 19.02.2018).
9. Petrishin, N. (2012), “System of strategic indicators of activity of machine-building enterprises”. *Regionalna ekonomika*. no. 4. pp. 173–184.
10. Syrochuk, N. A. (2011), “Machine-building of Ukraine: state, problems, perspectives in the conditions of exit from the financial and economic crisis”. *Visnyk Khmelnytskogo natsionalnogo universitetu*. no. 3. pp. 213–217.
11. Trots, I.V. (2012), “Current state of activity and prospects of development of enterprises of machine building of Ukraine”. *Visnyk Lutskoho Nationalnoho Technichnoho Universitetu*. no. 9 (34). Vol. 2. pp. 523–529.
12. Yudin, M. A. (2012), “Ukrainian mechanical engineering: main tendencies and priority directions of development”. *BusinessInform*. no 2. pp.111–115. [Online], available at: http://business-inform.net/pdf/2012/2_0/111_115.pdf (application date: 02.19.2018).